

Հաստ պիտի փափաքէի, որ Հանդէսի Պատ. Խմբագրութեան այս կարեւոր վարկածը ճիշդ ըլլար, ինչ որ աւելի հնութեան պիտի տանէր Երուսաղէմի Բժշկարանին գրչութեան ժամանակը, բայց դժբախտաբար այդպէս չէ:

Նախ՝ կարելի չէ որ 1175—1201 թուականներուն միջեւ ընդօրինակուած ըլլայ այն, զի ձեռագիրը կը պարունակէ Մխիթար Հերացիի Զերմանց Մխիթարութիւնն ալ պակասաւոր. եւ գիտենք թէ այս գործը Հերացիի գրած է 1184 թուին, որով 1175 թուականը ինքնին, կը չքանայ եւ անոր հետ կասկածելի կը մնայ 1201 թուականը:

Երուսաղէմի ձեռագիրը յար եւ նման է Ս. Ղազարի ձեռագրին, պարունակութեամբը, նիւթերու գլխակարգութեամբը, մինչեւ իսկ սխալներովը, ինչպէս հաստատուած է Երուսաղէմի, ինչ յղուած ցուցակով, եւ ընդօրինակուած քանի մը հաստատուելով, զորս կը ծանօթացնեմ ուրիշ առթիւ:

Երուսաղէմի ձեռագրին մէջ յիշուած Սեւաստիոս Հեթումը, նոյն այն Հեթումն է որ կը յիշուի Ս. Ղազարի ձեռագրին մէջ:

Ըստ իս՝ այս երկու ձեռագիրները միաժամանակ ընդօրինակուած են աւելի հին օրինակէ մէջ:

ԴԿՏ. ՎԱՀՐԱՄ Յ. ԹՈՐԳՈՄՆԱՆ

ՅՈՒՐԵԿ ԺԵՄԵՆԵԿԵՐԵԿՆԵՆ

ՀԱՅԵՐԵՆ ԼՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ

- 1794—1795 “Աղդարար”, Մատրաս, խմբ. Տէր Երանտիւն Գազ. Շմառնեան: [1]
 1800—1802 “Տարեգրութիւն”, Վենետիկ, խմբ. Հ. Ղ. Վ. Ինճիճեան: [2]
 ?—10? “Համեմարան”, Կալկաթա: [3]
 ?—10? “Օճանասփռեան”, Պոմպէյ: [4]
 1803—1820 “Եղանակ Բիւզանդեան”, Վենետիկ, խմբ. Հ. Ղ. Վ. Ինճիճեան: [5]
 1807? “Յիշատակարան”, Վենետիկ, խմբ. Նոյնը: [6]
 1812—1816 “Գիտակ Բիւզանդեան”, Վենետիկ, խմբ. Հ. Գր. Վ. Գապարաճեան: [7]
 1819 “Ծանօթութիւնք վաճառականութեան”, Վենետիկ, խմբ. Մխիթ. Հարց: [8]
 1830? “Հայելի”, Կալկաթա: [9]
 1832—1840 “Լոյս Գիր”, Կ. Պոլիս, Արտօնատէր, Աղեքսանդր Պաշա: [10]

- 1839—1854 “Համեմարան”, Իզմիր-Կ. Պոլիս, Հրտիկ. Բող. Մխիթարեան: [11]
 1840—1886 “Արշալոյս Արարատեան”, Իզմիր, խմբ. Ղուկաս Գ. Պալագամբեան: [12]
 —1841 “Աղդարար Բիւզանդեան”, Կ. Պոլիս, խմբ. Խաչատուր Ոսկանեան: [13]
 1841—1848 “Յայտարար գիր լոյս”, Կ. Պոլիս, Արտօնատէր՝ Աղեքսանդր Պաշա: [14]
 1843 “Բաղմալէպ”, Վենետիկ, Հրտիկ. Մխիթ. Հարց: [15]
 —1846 “Հայրենասէր”, Իզմիր, խմբ. Խաչատուր Յ. Մեղիքեան: [16]
 1845—1851 “Աղգասէր Արարատեան”, Կալկաթա, խմբ. Մեսրոպ Գաւիթեան Թաղիկաճեան: [17]
 —1852 “Հայրենասէր”, Իզմիր, խմբ. Գերմանիոյ Եկ. Գիւլուստեան: [18]
 1846—1852 “Հայրենասէր”, Կ. Պոլիս, խմբ. Զոհրապէտ Զամուռնեան եւ Մկրտիչ Աղաթօն: [19]
 —1853 “Աղդարար”, Մատրաս, խմբ. Ս. Պ. Յովհ. Տանէս եւ Փ. Պ. [20]
 —1848 “Կովկաս”, Թիֆլիս, խմբ. Յ. Կարենեան եւ Մ. Պատկանեան: [21]
 1847—1863 “Եւրոպա”, Վիեննա, Հրտիկ. Մխիթ. Հարց: [22]
 —1850 “Սինկափոր”, Սինկափոր: [23]
 —1850 “Սուրհանդակ Բիւզանդեան”, Կ. Պոլիս: [24]
 1848—1849 “Բանասէր”, Մատրաս, խմբ. Ս. Պ. Յովհ. Տանէս: [25]
 —1853 “Ուսումնասէր”, Սինկափոր, խմբ. Գրիգոր Դ. Գալստեան: [26]
 1849—1853 “Արարատ”, Թիֆլիս, խմբ. Տէր Գաբրիէլ Գազ. Պատկանեան: [27]
 —1853 “Հայրենասէր”, Նիկոմիդիա, խմբ. Արարատ Մարտեան: [28]
 1851—1852 “Բանասէր”, Կ. Պոլիս, խմբ. Յովհ. Հիսարեան: [29]
 —1853 “Բուրաստան (Սահակեան)”, Կ. Պոլիս, Հրտիկ. Սահակեան վարժարանի: [30]
 1852—1908 “Մասիս”, Կ. Պոլիս, խմբ. Տիգրան: [31]
 —1853 “Նոյնեան Աղանի”, Կ. Պոլիս, խմբ. Գրիգոր Մարկոսեան եւ Սահակ Ապրեան: [32]
 1853—1856 “Արփի Արարատեան”, Իզմիր, խմբ. Տէրեան Եղաճը: [33]
 1854—1855 “Ընտանի Իմաստասէր”, Կ. Պոլիս, Հրտիկ. Աղգասիրական ընկերութեան, խմբ. Վ. Սոֆեան: [34]
 —1855 “Թուրքի Հայկական”, Իզմիր, խմբ. Տ. Վրթանէս: [35]
 1855—1856 “Աստղիկ Արեւելեան”, Կ. Պոլիս, Հրտիկ. Մեսրոպեան ընկերութեան: [36]
 —1856 “Արեւելք”, Պարիս, խմբ. Ստեփան Ոսկանեան: [37]
 —1864 “Արծուի վասպուրական”, Կ. Պոլիս, Վարագ, խմբ. Մկրտիչ Վրդ. Խրիմեան: [38]

- 1855—1915 “Աւետաբեր”, Կ. Պոլիս, Հրարկ. Ամբ. Մխիթ. Ընկ.: [40]
- ” —1865 “Մասեաց Աղանի”, Պարիս-Թէո-դոսիա, խմբ. Այվազովսկի եւ Գալֆանտի վարդապետը: [41]
- 1856 “Զուարճարտ”, Կ. Պոլիս, Հրարկ. Զուարճարաց Ընկ.: [42]
- ” —1874 “Մեղու”, Կ. Պոլիս, խմբ. Յ. Գ. Սվաճեան: [43]
- 1857—1866 “Երեւակ”, Կ. Պոլիս, խմբ. Յովհ. Տէր Կարապետեանց Տէրոյեանց: [44]
- ” —1858 “Մուսայր Մասեաց”, Կ. Պոլիս, խմբ. Արամ Հ. Ճիզմեան: [45]
- ” “Քնար Արեւելեան”, Կ. Պոլիս, խմբ. Արիստակէս Յովհաննէսեան եւ Գաբրիէլ Երանեան: [46]
- 1858—1864 “Հիւսիսափայլ”, Մոսկովա, խմբ. Ստեփան Նազարեանց: [47]
- ” —1862 “Ճաքաղ”, Մոսկովա, խմբ. Մ. Մադիստրոս եւ Զարմայր Մսերեանք: [48]
- ” —1886 “Մեղու Հայաստանի”, Թիֆլիս, խմբ. Ստ. քաջ. Մանգինեանց եւ Պետրոս Սիմեոնեանց: [49]
- ” —1862 “Տոմար Ընտանեկան”, Վիեննա, Հրարկ. Մխիթ. Հարց: [50]
- 1859 “Արեւմուտք”, Պարիս, խմբ. Ստեփան Ոսկանեան: [51]
- 1860—1863 “Աստղ”, Իզմիր, խմբ. Կոստանդ Խաչիկեան: [52]
- ” —1862 “Արեւելեան Գար”, Կ. Պոլիս, խմբ. Գ. Մ. Տէյրիմեան: [53]
- ” “Թուրքական Հայաստան Աշխարհ”, Կ. Պոլիս, խմբ. տնօր. Ա. Մ. Հիւսէյինեան: [54]
- ” —1863 “Կուսկ”, Թիֆլիս, խմբ. Համբարձում Էնֆիլեանց: [55]
- ” “Միութիւն”, Իզմիր, Հրարկ. Հաշտեանց Ընկերութեան: [56]
- ” —1864 “Սէր”, Կ. Պոլիս, խմբ. տնօր. Ա. Ճիզմեան: [57]
- ” —1863 “Փարիզ”, Պարիս, խմբ. Ա. Մուրատեան: [58]
- ” —1862 “Թուրքիկ”, Կ. Պոլիս, խմբ. Գրիգոր Պարեան: [59]
- ” —1867 “Ծաղիկ”, Իզմիր, խմբ. Գրիգոր Զիլենկիրեան եւ Ա. Հայկունի: [60]
- ” —1875 “Կիլիկիա”, Կ. Պոլիս, խմբ. Մանուէլ Բարունակ Իւթիւճեան, տնօր. Հ. Ս. Ալաճաճեան: [61]
- ” —1864 “Համբաւաբեր Ռուսիոյ”, Մոսկովա, խմբ. Մ. եւ Զ. Մսերեանք: [62]
- ” —1862 “Վարդ Մեքորպեան”, Կ. Պոլիս, խմբ. Թովմաս Պ. Պեռեանց եւ Սարգիս Բարսեղեան: [63]
- ” —1863 “Քնար Հայկական”, Կ. Պոլիս, խմբ. Գաբրիէլ Յ. Էրանեան եւ Նիկողոս Ս. Թաշճեան: [64]
- 1862 “Ափեղիկ”, Իզմիր, խմբ. Կ. Տէտեան: [65]
- ” “Բողոք”, Իզմիր, Հրարկ. Մեքորպեան վարժարանի: [66]
- 1862 “Գարուն Հայաստանի”, Իզմիր, խմբ. Գրիգոր Պ. Պարտիզանեան: [67]
- ” “Գիւմակ”, Իզմիր, խմբ. Ս. Կ. Տէտեան: [68]
- ” —1863 “Եղբայրասէր”, Կալկաթա, խմբ. Եղիազար Տէր-Յարութիւնեան: [69]
- ” “Զեփիւռ Հայաստանի”, Կ. Պոլիս: [70]
- ” —1867 “Զեփիւռ Հայրենեաց”, Կ. Պոլիս, խմբ. Մինաս Մ. Հայկ. Գափամաճեան: [71]
- ” —1863 “Կիլիկիա”, Կ. Պոլիս, խմբ. Օր. Էլպիս Տողրամաճեան: [72]
- ” “Մամուլ”, Կ. Պոլիս, խմբ. Գ. Այվազեան: [73]
- ” —1866 “Մանրալուրդ”, Մառիս լրագրող. Կ. Պոլիս, խմբ. Կ. Ս. Իւթիւճեան: [74]
- ” “Յաւերժահարս”, Իզմիր, խմբ. Սարգիս Փափաղեան: [75]
- 1863 “Արեւելեան Հնդկաց Լրագիր”, Կալկաթա, խմբ. Յովսէփ Աւետ Սէթեան: [76]
- ” —1865 “Արծուիկ Տարօնոյ”, Տարօն, խմբ. Գարեգին Սրուանձտեանց: [77]
- ” —1864 “Երկրագունդ”, Մանչեսթր, խմբ. Կարապետ Վ. Հասնաղարեան: [78]
- ” “Զեփիւռ Թատերական”, Կ. Պոլիս: [79]
- ” —1866 “Թուրքիկ Պեգասեան”, Կ. Պոլիս, խմբ. Գրիգոր Վ. Ալեքսանդր: [80]
- ” —1869 “Ժամանակ”, Կ. Պոլիս, խմբ. Ստեփան Պ. Պողոս Փափաղեան: [81]
- ” —1864 “Հիւսիս”, Ս. Պետրբուրգ, խմբ. Ռաֆայէլ Պատկանեան: [82]
- ” —1866 “Մուսայր Մասեաց (Չայն Ընկեր-սիրական)”, Կ. Պոլիս, խմբ. Արմենակ Հայկունի: [83]
- ” “Վարդ Կեսարիոյ”, Կ. Պոլիս, խմբ. Տ. Մարտիրոս քաջ. Նիկողոսեան: [84]
- ” “Օսմ. Երաժշտութիւն”, Կ. Պոլիս, Հրարկ. Փափաղեան եւ Տ. Չուխաճեան: [85]
- 1864 “Լուսափայլ”, Իզմիր, խմբ. Կարապետ Պ. Ազալեան: [86]
- ” —1878 “Հայկական Աշխարհ”, Թիֆլիս, խմբ. Ստեփանոս Ստեփանէ: [87]
- ” —1878 “Յոյս”, Արմաշ, Հրարկ. Չարխան Ս. Աստուածածնի Ուխտին: [88]
- 1865 “Արմաւենի”, Գահիրէ, խմբ. Ա. Մուրատեան: [89]
- 1866 “Գարուն”, Թիֆլիս, խմբ. Ստեփանոս Ա. ՔՏ. Մանգինեանց: [90]
- ” —71 “Ծիածան”, Կ. Պոլիս, խմբ. Կարապետ Չուխաճեան: [91]
- ” —1867 “Ծիւն Աւարայրի”, Կ. Պոլիս, խմբ. Մարկոս Աղաբեգեան: [92]
- ” —1877 “Սիւն”, Երուսաղէմ, Հրարկ. Ս. Յակոբ Միաբ.: [93]
- ” “Վաճառական”, Թիֆլիս, խմբ. Գ. Տէր Աղեքսանդրեանց: [94]
- ” “Փնջիկ”, Կ. Պոլիս, տէր եւ տնօր. Հ. Ս. Ալաճաճեան: [95]
- ” —1906 “Փունջ”, Կ. Պոլիս, խմբ. տէր եւ տն. Նոյնը: [96]

(Հարսնաւորութիւն)

Հ. Ռ. Բ